

EZANI DHE SHATËRVANI (Behxhet Jashari)

Arkitektura e kulturës islame pothuajse qartë vërehet në çdo kënd të qytetit. E rrugët, që secila të orienton diku, janë të shtruara me kalldrëme të fortë të cilat i kishin sjellë nga ndonjë vend tjetër të Rumelisë. Në çdo skaj të tyre qëndron nga një çezme duke rrjedhur ujë i ftohtë dhe sikur t'i ftonte njerëzit aty pranë saj për t'u freskuar, madje edhe për të marrë abdes. Aty skaj një rruge kryesore qëndron xhamia e bukur e quajtur Allaxha, ku imami i devotshëm hafëz Idriz efendiu vazhdimisht ligjëronte temat aktuale islame. Njerëzit dëshironin të dëgjojnë për rregullat e edukatës islame si dhe për namazin, andaj edhe derset e tija pikërisht përqendroheshin në këto tema.

Xhemati si zakonisht njiheshe ndërmjet vete, me kujdes të veçantë përcillnin fjalët e tija, ku shpeshherë në fytyrën e tij të njomë shiheshin edhe lotët të cilat buronin nga ndjenjat e tij islame që përziheshin me brengën për pozitën e ummetit të Muhammedit alejhisselam.

Ahmedi, ashtu siç e kishte edukuar gjyshi i tij Emin efendiu, çdo kujt i jepte selam, madje edhe fëmijëve që shkonin në shkollë ose në mektebin e mëhallës. Ai ishte një burrë me një mjekër të rrallë dhe shumë të shkurtër. Ishte mjaft serioz dhe pedant. Ai kujdesej për gjithçka. Edhe për kopshtin, edhe për kohën e ezanit, edhe për pastërtinë e xhamisë, por edhe për shatërvanin e bukur ku qartë vërehej arkitektura osmane-islame. Ndonjëherë nervozohej me disa të rinj për atë se derdhnin tepër ujë gjatë marrjes së abdesit. "Po, ashtu është", thoshte ai, 'Muhammedi a.s. e ka ndaluar që të derdhet ujë së tepërmi'. Ai dinte edhe ta argumentojë nervozen e tij, por, xhemati e dinin bukur mirë dhe asnjë fjalë nuk ia kthenin Ahmedit.

Çdo kënd në oborrin e xhamisë, madje edhe shatërvani i saj ta përkujtonte parimin islam se 'pastërtia është pjesë e besimit'. Tanimë edhe fëmijët e kishin kuptuar se oborri duhet të jetë i pastër dhe assesi të mos hidhet ndonjë letër ose diç të papastër. E nëse ndodh që ndonjëri e bën një gjë të atillë, të hyjë në kopsht apo të shkel barin, aty menjëherë paraqitet zotëri Ahmedi i cili e kishte kuptuar si obligim serioz për t'ua tërhequr vërejtjen njerëzve se oborri dhe kopshti i xhamisë medoemos të jenë të pastër. Me një fjalë gjithçka ishte me rregull...

Plaku, i cili çdo herë falej në safin e parë, hyri në oborrin e xhamisë. U ul pranë disa njerëzve ku aty ishte edhe Ahmedi. I përshëndeti me selam dhe menjëherë filloi t'i pyet për hallet e tyre. Pas disa çastesh njëri nga të pranishmit tha se në kopsht duhet të mbillen edhe ca drunj të rinj, ndërsa Ahmedi e pranoi këtë propozim por si duket nuk dinte se cilin ta porosisë për ato. Plaku i cili dëshironte të bisedojë për disa çështje të fesë nuk ia vuri veshin propozimit të pranuar. U ngrit dhe u drejtua kah hyrja e xhamisë. Kujdestari i kopshtit dhe oborrit të xhamisë duke qeshur i tha: "O Ejub efendi, a nuk të pëlqeu propozimi që ka të bëjë me ambientin jetësor"? Më pas filloi t'i bëjë muhabet plakut i cili mezi ecte me bastunin e

tij në kallëdmën e oborrit të xhamisë... Plaku e shikoi me një shikim sikur donte t'i thotë se ambienti jetësor tanimë nuk varet nga ai. Fytyra e tij me rrudha dhe balli i tij i shtypur nga sexhdet e shumta, tregonin për sinqeritetin dhe devotshmërinë që e kishte ndaj namazit... Ky ishte Ejub efendiu, njëri nga xhematlinjtë e rregullt të xhamisë. Në të vërtetë ai nuk ishte efendi, e as hoxhë, por ashtu i thonin. Ndoshta për shkak të devotshmërisë së tij.

Ai gëzonte autoritet të posaçëm në mesin e xhematlinjëve, si dhe nga banorët tjerë të mëhallës ku jetonte. Madje atë e respektonin edhe hoxhallarët, efendilerët, hafizlerët... Me një fjalë ky ishte një plak me autoritet i cili e dinte pozitën dhe vendin e tij. Ishte i matur në bisedë. Ky çdo herë i pari hynte në xhami dhe falej në safin e parë. Menjëherë aty pas imamit. Ai ishte njeri që e mbante mend edhe sulltanin e parafundit të Perandorisë Osmane. Madje kur ndonjëherë ulej në hajatin e xhamisë disa të rinj tuboheshin përreth tij duke dëshiruar të dëgjonin rrëfimet nga e kaluara. E ai, shpeshherë dëshironte të flasë për të kaluarën e tij. Të gjithë e dinin se e kaluara e tij kishte të bëjë pikërisht me sulltanatin osman. Andaj edhe të rinjve dëshironte t'iu rrëfejë disa fragmente nga jeta e perandorisë më të organizuar dhe më të përpiktë të historisë njerëzore.

Ai tregonte edhe për kontaktet e tij me poetin e madh shqiptar Mehmed Akifin. Ata u habitën kur dëgjuan se ai ishte shqiptar i lindur në Stamboll dhe se është autor i himnit kombëtar turk "Istiklal marshi". "Po", tha ai, "Perandoria Osmane ishte një ombrellë e cila nuk bëri diskriminim ndaj askujt. E sa i përket pozitës së ulemave, Mustafa Kemal diji me mjaft perfiditet t'i shfrytëzojë ata, këtu edhe Mehmed Akifin, ndërsa një numër të madh të tyre i ...". U ndal dhe si i frikësuar shikoi përreth dhe filloi sytë t'i mbushë me lot. "Edhe çka më tutje o Ejub efendi"? - Ngriti zërin njëri nga të rinjtë. Në të vërtetë ai ishte një student i cili studionte letërsinë turke në Konjë, e që kishte ardhur në xhami për ta falë namazin e drekës. I riu dëshiroi të dijë edhe më shumë për këtë, andaj edhe pyeti se çka më tutje!? "Po". Tha plaku. "Me urdhrin... me urdhrin e Mustafa Kemalit janë ekzekutuar një numër i madh i ulemave anembanë Turqisë, por... ah çfarë ulema...". Plaku filloi të qajë. E më pas vazhdoi: "Alfabetin, mbulesën, ezanin... të gjitha këto ishin elementet kryesore të cilat u hoqën nga përdorimi. Milionë muslimanë që dinin shkrim-lexim në një moment u shndërruan në analfabetë. Me këtë akt barbar u rrënua kultura osmane-islame gjashtëshekullore. U mbytën shkronjat e një pjese të ummetit dhe e kaluara e një perandorie, që si bazë e pati Kur'anin".

Të pranishmit dëgjonin në heshtje, sikur dëshironin t'i thonin plakut se gjithë ajo tragjedi kishte qenë një fatkeqësi e madhe për ummetin. Në një moment përsëri u dëgjua një zë. "Si është e mundur kjo?" Përsëri pyeti studenti. Plaku iu drejtua dhe i tha: "O biri im, bota është e hapur. Historia i shënoi të mirat, të bukurat, të këqijat dhe ato të hidhurat. Lexo dhe pyet njerëzit që janë të njohur me këtë histori". Ndoshta plaku e kishte për qëllim që t'ia bëjë me dije të riut se Kur'ani na mëson që 'për gjërat që nuk i dimë t'i pyesim ata që dinë'. Më pas Ejub efendiu e kreu fjalën dhe një

burrë i mbështetur në njërin nga shtyllat e xhamisë kërkoi nga plaku që ta vazhdojë rrëfimin e tij, por koha e namazit ishte afër. Myezini u përgatit të ngjitet nëpër shkallët e minares për ta thirrur ezanin.

Gjatë rrëfimeve të tij shpeshherë dinte edhe t'iu ikë pyetjeve të parashtruara. Ai ishte plak i shkathët dhe mjaft i matur. Nuk dëshironte të konfrontohet me mendimet që ishin të kundërta me të tijat. Posedonte edukatë islame...

Një herë gjatë një ndeje në shtëpinë e imamit, dikush e pyeti imamin për historikun e ezanit. Hafiz Idrizi filloi të përgjigjet ngadalë dhe me një edukatë siç i ka hije një alimi... Mirëpo në anën tjetër të minderit plaku që vazhdimisht falej në safin e parë të xhamisë filloi të dridhet dhe t'i pikojnë lot. Pasi që imami në mënyrë kronologjike e shpjegoi zanafillën e ezanit muhammedije dhe historikun e tij deri në shekujt më të vonshëm, njëri nga xhematlinjtë jo aq i moshuar, e kishte vërejt fytyrën e Ejub efendiut si të mërzitshme dhe më pas e pyeti: 'O zotëri Ejub, a e dëgjove historikun e ezanit'? Edhe pse Ejub efendi nuk ishte ai që kishte kërkuar t'i shpjegohet një gjë e atillë, disi duke e drejtuar jastëkun u drejtua dhe me lot në sy tha: "Jo." Të gjithë ne të habitur e shikuam. Kuptuam se e tha të vërtetën, sepse plaku që i thonin Ejub efendi, çdo herë ishte serioz dhe nuk dinte të gënjejë. "Pse"? E pyeti dikush nga fundi i odës.

"Oh more bir... ezani muhammedije... e di ti se ç'është ai" !?

Në odë mbretëronte qetësi, ndërsa Imam Idrizi e uli kokën dhe duke e lëkundur në shenjë pajtimi me atë që e thoshte plaku, disi na e bënte me dije se krejtësisht kishte qenë e vërtetë ajo që ai vet e kishte lexuar nëpër libra të historisë së islamit, si në gjuhën arabe ashtu edhe në ato turke. Madje vet Imami shpeshherë na rrëfente se veprimtaria e tij si imam bëri që më tepër se dyzet vite të qëndrojë duke lexuar.

Me një ton nostalgjik dhe me një ritëm aq tërheqës, plaku filloi në mënyrë figurative t'i përshkruajë ditët e ndalesës së ezanit muhammedije. Madje, kur plaku e kishte dëgjuar pyetjen që ia drejtuan imamit, menjëherë iu kishte kujtuar koha e tij, pikërisht koha kur ishte ndaluar të thërritet ezani në gjuhën e vet origjinale arabe.

"Ezani, ezani... po. Një herë u ndalua, e di ti? Kjo ka ndodhur në Turqi, në djepin e perandorisë më të përpiktë. Në folenë prej ku u organizuan thirrësit islam edhe atë sipas metodologjisë së sahabëve të të Dërguarit alejhisselam. Ezani thirrej në gjuhën turke... ajo ishte krim... Eh more bir... kur Evropa dridhej nga drejtësia e tyre, kur në brigjet e Adriatikut ushtarët osmanlinj merrnin abdes dhe kur Vjena i mbylli dyert... gjithë kjo më kujtohet si një realitet për të cilin mendoj se duhet të përsëritet edhe një herë para Ditës së Kijametiti. E më pas erdhi koha që pikërisht në oborrin e Portës së Lartë të ndalohet thirrja e ezanit muhammedije në gjuhën origjinale arabe. Më kujtohen hafizët e rinj duke garuar se cili do ta lexojë më mirë Kur'anin. Po ashtu më kujtohen edhe vashat e vogla me shami të zbukuruara në kokë që ecnin nëpër kalldrëme aty pranë rrugës që shkonte drejt hamamit të qytetit dhe që kalonin në anën tjetër të rrugës dhe hynin në mektebin e xhamisë së madhe për të

mësuar Kur'anin, edukatën islame dhe natyrisht, domethënien e ezanit... Pas gjithë kësaj ezanin e ndalën. Ky ishte një krim ndaj elementit kryesor islam”.

Ndërkohë në odë hyri njëri nga hafizët e rinj, pasi që e përshëndeti mexhlisin me selam, plaku filloi të ngrihet në këmbë. “Jo, mos u ngrit”, i tha imam Idrizi. “Nuk dëshiroj të ngrihem për djaloshin, por për shkak të respektit që kam ndaj hifzit dhe Kur’anit Fisnik”. Plaku me rrudhat e tij në fytyrë u ul dhe përsëri vazhdoi bisedën e tij.

“Më kujtohet një skenë e bukur nga e kaluar ime, e cila ka të bëjë me qytezën... Ah...çarshia e vjetër ishte ashtu e edukuar sa që kur myezini thërriste ezanin muhamedije të gjithë zanatlinjtë dhe çirakët e tyre e ndalnin punën dhe së shpejti tuboheshin përreth shatërvanit të çarshisë, e dikush tjetër atje në oborrin e xhamisë... kjo ishte përgjigje ndaj ezanit, ore bir. Biblioteka e madhe e qytetit ishte përplot studentë dhe lexues të cilët diskutonin për drejtimit filozofike të Ibën Rushdiut, Ibën Sinasë, Gazaliut, si dhe për çështjet e ndryshme të fik’hut. Shumica prej tyre i kishin lexuar edhe veprat e Ibën Hazmit. Po, atij të Kordobës... Nëpër rrugë vazhdimisht mund të vëreheshin njerëz me libra në dorë. Atëbotë pothuajse nuk kishte njeri analfabetë...”

E ana tjetër e botës - Andaluzia, të cilën arabët e quanin El-Endeluth (El-Endelus), tanimë ishte vërshuar nga dora e kufrit. Sevilja, Barcelona, Kurtuba, Garnata me Al-Hambrën e saj të bukur, tanimë ishin mbuluar me pëlhurën e zezë të mosbesimit dhe të barbarizmit krishterë... E sa i përket ezanit në Turqi, dëshiroj t’ua bëj me dije se atë kohë të errët nuk e kam harruar kurrë. E kam përjetuar kohën kur ezani ishte i ndaluar të thirret në gjuhën arabe. Kjo ndodhi në tokën e ithtarëve të ezanit... eh more bir...! Mirë... vazhdo Idriz efendi. Më fal, këto janë vetëm disa nga kujtimet e mia sa i përket historikut të ezanit”.

Pyetësi këtë e mori si pjesë të përgjigjes, se pikërisht kjo ishte një nga etapat më kryesore të historikut të ezanit.

Pas një momenti në odën e madhe të mysafirëve hyri një djalosh i ri me një tepsia llokume dhe ujë zemzemi. Sipas edukatës plaku duhej të merr i pari. Bismillah. U ngrit në këmbë, sepse sipas kulturës dhe sunnetit islam mirë është të ngrihemi në këmbë gjatë pirjes së ujit të zemzemit. Morën të gjithë.

Oda kishte një ambient të këndshëm...

Ja, u afrua koha e jacisë. Ezani dëgjohet prej një xhamie atje në anën tjetër të mëhallës. Ishte koha e jacisë. Imam Idrizi ua bëri me dije se do të falen aty në çardakun e madh të shtëpisë, ku rreth e përçark ishin minderet. E plaku, si zakonisht, u radhit në safin e parë, menjëherë aty pas këmbëve të imamatit.

